

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра політичних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Навчально-методичний посібник

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Одеса
Фенікс
2023

УДК 329: 316.75(477)

С 89

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від 05.06.2023 року)*

Укладачі:

Кормич Людмила – доктор історичних наук, професор, завідувача кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія», <https://orcid.org/0000-0002-6417-8620>;

Милосердна Ірина – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія», <https://orcid.org/0000-0003-2083-9500>;

Прохоренко Аліна – доктор філософії (з політології), старший викладач кафедри політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія», <https://orcid.org/0000-0002-8662-9322>.

Рецензенти:

Сіленко А. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри філософії, історії та політології Одеського нац. економічного ун-ту;

Узун Ю. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології Одеського нац. ун-ту імені І.І. Мечникова.

Сучасні політичні процеси : навч.-метод. посіб. для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищої освіти [Електронне видання] / уклад.: Л. Кормич, І. Милосердна, А. Прохоренко ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 58 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.25693>

ISBN 978-966-928-941-4

У посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання з курсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем доповідей і презентацій, а також список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти, які вивчають дисципліну «Сучасні політичні процеси», рекомендовано використовувати при підготовці фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

УДК 329: 316.75(477)

ISBN 978-966-928-941-4

© Л. Кормич, І. Милосердна,
А. Прохоренко, 2023

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Сучасні політичні процеси» призначена здобувачам, що навчаються за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти.

Освоєння курсу дасть можливість здобувачам отримати знання щодо функціонування держави, органів влади, політичних партій, груп інтересів, політичної еліти, громадянського суспільства і, аналізуючи їх взаємовідносини, зрозуміти причини та наслідки рішень, які приймаються у сфері внутрішньої та зовнішньої політики.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасні політичні процеси – розгалужена, міждисциплінарна система знань про перебіг політичних процесів; напрямки та методи (шляхи та засоби) їх пізнання. Дана дисципліна носить гносеологічний та методологічний характер, разом з тим, пов'язуючи теорію з практикою життєдіяльності суспільства.

Мета дисципліни «Сучасні політичні процеси» – формування у здобувачів уявлень про системне порівняння політичних практик в різних країнах, розуміння і пояснення їх, та формування на цій основі теоретико-методологічної культури аналізу політичних явищ та процесів.

Завданнями навчальної дисципліни є: освоєння основних теоретико-методологічних підходів аналізу політичних процесів; знання сучасних шкіл і концепцій в політології; розуміння меж основних методів політології та вміння застосовувати їх для дослідження конкретних суспільно-політичних феноменів; володіння навичками порівняльного аналізу політичних систем та інститутів; формування у здобувачів здатності розрізняти загальне і особливе в політиці, розуміти міру та характер залежності її практичного здійснення від різних чинників (географічних, цивілізаційних та інших); застосовування теоретичних знань для моделювання можливих рішень практичних політичних проблем, в т. ч. з урахуванням світового політичного досвіду.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

знати: основні теоретико-методологічні підходи до дослідження сучасних політичних процесів, головні етапи та характеристики виникнення й розвитку політичних процесів, параметри впливу

історичних традицій на політичні трансформації суспільства і держави, закономірності поведінки та менталітету політичних лідерів і пересічних громадян в різних середовищах, в аспекті їх раціональних переконань і несвідомих мотивів; закономірності та пріоритетні тенденції розвитку світового політичного процесу в контексті глобалізації, місце і роль базових політичних інститутів в сучасному суспільстві та шляхи і можливості їх вдосконалення;

вміти: використати отримані знання щодо розуміння та оцінки сучасних політичних процесів, на основі аналізу сучасних політологічних доктрин і підходів, для формування навичок дослідницької роботи в сфері теорії політики; конструювати сценарії перспектив розвитку на основі аналізу основних етапів і характеристик історичної спадщини, закономірностей і специфіки політичного розвитку, формуючи навички впровадження їх в політичну практику; аналізувати політично значимі проблеми сучасного суспільства і визначати політичні технології їх вирішення.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться: 90 годин / 3 кредити ECTS (для спеціальності 081 «Право»);

Підсумковою формою контролю є екзамен.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Сучасні політичні процеси» є однією зі складових програми підготовки бакалавра у галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Успішне вивчення курсу «Сучасні політичні процеси» передбачає освоєння здобувачами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (потоксом), що проводять провідні викладачі – лектори (професори та доценти) навчального закладу, а також провідні вчені або спеціалісти, запрошені для читання лекцій, що містять основні положення навчальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категоріального апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою практичних занять, подальшого самостійного вивчення здобувачами курсу.

Самостійну роботу здобувача над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що викладатимуть на лекції;

2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає в засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспектуванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної та наукової літератури.

Практичні заняття, які проводять з академічною групою, є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Практичні заняття спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань у сфері сучасних політичних процесів, більш поглиблене вивчення складних або дискусійних питань відповідної теми, на поточний контроль засвоєння знань, умінь, навичок здобувача.

Практичному заняттю має передувати підготовка за завчасно визначеним планом. Для цього необхідно:

- вивчити і доповнити конспект лекції з даної теми;
- вивчити рекомендовані політико-правові акти, навчальну та наукову літературу;
- скласти конспект або тези відповіді за найбільш складними питаннями заняття;
- вміло використовувати вивчений матеріал при відповідях.

Здобувач на практичному занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи термінологією.

Під час проведення практичних занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним здобувачем; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, рефератів, презентацій з найбільш складних питань і їх подальше колективне обговорення в групі тощо.

Практичні заняття є також одним із видів поточного контролю за успішністю освоєння здобувачами навчального матеріалу. На кожному занятті викладач оцінює ступінь підготовки здобувача з теми. Підсумкові оцінки вносять до журналу обліку успішності.

Метою практичних занять є: навчання застосуванню теоретичних положень у практичній діяльності; вироблення навичок самостійної роботи; розвиток професійної свідомості та мислення.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими здобувачами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу «Сучасні політичні

процеси» належать реферати, доповіді, презентації, тестові завдання, завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти.

Самостійна робота є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних та практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у здобувачів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Для підвищення ефективності самостійної роботи доцільно її планування. Планування та організація самостійної роботи мають ґрунтуватися на достовірній інформації згідно з такими позиціями: вид роботи (наприклад, підготовка до лекції, практичних занять); трудомісткість процесу підготовки (з урахуванням індивідуальних здібностей і особистісних якостей здобувача); форми і методи навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення виду самостійної роботи; місце і форма виконання самостійної роботи (наприклад, у бібліотеці, спеціалізованому навчальному кабінеті, комп'ютерному класі, вдома; письмово, усно тощо); форми і способи контролю виконання самостійної роботи; необхідний і достатній обсяг часу за диференційованими нормативами щодо кожного виду самостійної роботи.

Особливість самостійної роботи полягає в необхідності самостійного, творчого пошуку та аналізу інформації. Це дає змогу розширити обсяг інформації з теми, отримати системне уявлення з конкретного питання.

До видів самостійної роботи віднесені підготовка презентації в рамках теми практичного заняття.

Результати, отримані на практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Сучасні політичні процеси» є екзамен. Результати екзамену оцінюють за національною шкалою – «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно», з відповідним еквівалентом ECTS.

Результати екзамену вносять до екзаменаційної відомості та

залікової книжки здобувача.

Здобувача вважають допущеним до екзамену за умови виконання всіх видів робіт, передбачених планом навчальної дисципліни.

Екзамен проводять за білетами, які затверджує кафедра. Кожен екзаменаційний білет з навчальної дисципліни містить, як правило, три питання (або завдання) з різних тем навчальної програми.

Критерії оцінювання знань здобувачів:

Оцінка виставляється за національною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». При оцінці за основу слід брати повноту і правильність виконання завдань, що відображають конкретні бали, згідно столбальної шкали.

1. Оцінка «5» (відмінно) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань.

2. Оцінка «4» (добре) ставиться в тому разі, коли відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу, не завжди вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань.

3. Оцінка «3» (задовільно) ставиться у тому разі, коли здобувач володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.

4. Оцінка «2» (незадовільно) ставиться в тому разі, коли здобувач виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу або відмовляється відповідати на поставлені питання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
90-100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C	Задовільно	
64-73	D		
60-63	E	Незадовільно	не зараховано
1-59	Fx		
1-34	F		

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

для спеціальності 081 «Право»

№ теми	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Практ.	
1.	Предмет та основні категорії дисципліни «Сучасні політичні процеси». Політика як суспільне явище та специфічна діяльність..	6	2	2	2
2.	Політична система та політичні режими сучасності. Пріоритет прав та свобод людини в умовах демократичних трансформацій.	8	2	2	4
3.	Природа та сутність політичної влади, механізми вдосконалення.	8	2	2	4
4.	Сучасні політичні інститути, політична еліта та публічне управління.	8	2	2	4
5.	Політичні процеси та політичні зміни. Демократичний транзит.	8	2	2	4
6.	Політична свідомість і політична культура та їх роль в політичних процесах.	8	2	2	4
7.	Політичні конфлікти та основні технології їх розв'язання.	8	2	2	4
8.	Національна, регіональна та глобальна безпека. Сучасні гібридні війни.	10	2	4	4
9.	Світовий політичний процес, глобалізація та геополітика. Місце в них України.	8	2	2	4
10.	Процес європейської інтеграції України, його проблеми та перспективи.	8	2	2	4
Всього		90	20	22	48
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЕКЗАМЕН					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. Предмет та основні категорії дисципліни «Сучасні політичні процеси». Політика як суспільне явище та специфічна діяльність.

Об'єкт, предмет та категорії дисципліни «Сучасні політичні процеси».

Сутність політики: основні теоретичні підходи (субстанціональний, інституціональний, соціологічний, телеологічний, конфліктний, консенсусний).

Політика: визначення, властивості та типологія.

Політика як специфічна діяльність.

Основні функції політики.

Процеси, які відбуваються в сучасному світі, по своїй природі багатомірні, багатоаспектні і багатофакторні. Отже, пізнання цієї дійсності повинно здійснюватися не тільки шляхом аналізу її окремих граней, але і їх синтезу.

Об'єктом зазначеної дисципліни є сучасні політичні процеси, що характеризують розвиток суспільства і держави в сучасних умовах.

Предмет наукової дисципліни – сутність та роль політичних процесів в цивілізаційних трансформаціях.

В категоріальний апарат дисципліни входять такі поняття як: політика, політична система, політична влада, політичний процес, політичні свідомість і культура, політичні інститути, глобальна, регіональна і національна безпека; європейська інтеграція.

Впровадження терміну «політика» пов'язують з Аристотелем та з трактовкою його як мистецтва управління державою (міста-держави Стародавньої Греції – поліси).

Сучасне ж розуміння політики ширше і багатозначніше. Під політикою розуміють цілеспрямовану діяльність, що передбачає прийняття відповідальних рішень у галузі взаємовідносин між різними суб'єктами - суспільними групами, державами й народами, пов'язану із різними сферами життєдіяльності та реалізацією публічної влади і управління. Карл Шмідт запропонував універсальне визначення політики як організаційної, регулятивно-контрольної сфери, основної серед інших та такої, що характеризує відносини і діяльність суб'єктів і об'єктів.

Об'єм і зміст політики істотно змінювалися в процесі еволюції суспільства. Залежно від історичних умов, економічної і культурної

зрілості конкретного суспільства увага акцентувалася або на її соціальному призначенні, або на засобах і способах реалізації її функцій.

Розкриття сутності політики значною мірою обумовлене основними теоретичними підходами, зокрема такими як: субстанціональний, інституційний, соціологічний, теологічний, конфліктний, консенсуний та інші.

Політика визначає відносини в суспільствах та в міждержавних взаємодіях.

Об'єктом політики виступають політична реальність і політичні явища.

Суб'єктами політики є конкретно-політичні носії різноманітної політичної діяльності, спрямованої на встановлення, захист або використання влади, з метою реалізації визначених інтересів. Такими суб'єктами можуть виступати як індивіди так і соціальні, національні чи релігійні спільноти; державні чи недержавні інституції, що виражають існуючі політичні інтереси соціуму.

Під політичним інтересом розуміють ставлення інституційних і соціальних суб'єктів політики до суспільно-політичних процесів, подій і явищ.

Об'єктом політичного інтересу є: влада і владні відносини в суспільстві; механізми і способи здійснення політичної влади і публічного управління; результати функціонування влади і соціуму.

Предметом політичного інтересу виступає сукупність політичних процесів, явищ і подій

Класифікувати політичні інтереси можна за різними підставами, наприклад, як особисті, групові, громадські.

Політика представляє собою не тривимірний простір, а багатовимірний континуум, стратифіковану «піраміду» політичних статусів і позицій в різних «вертикальних» і «горизонтальних» вимірюваннях. Найчастіше розрізняють сферу внутрішньої політики, як територіальний простір, що знаходиться під юрисдикцією і легітимним контролем держави, всередині його формально-юридичних кордонів, і сферу політики зовнішньої, або міжнародної, в рамках якої здійснюється регулювання взаємовідносин між державами і народами на міжнародній арені. В аспекті ролі учасників, просторовий континуум політичного життя може бути розділений на: 1) локальний, 2) регіональний, 3) глобальний рівні, конкретний зміст

яких залежить від обраної при аналізі системи координат.

В політиці виділяють чотири рівні її існування: 1) мегарівень, який відноситься до діяльності міжнародних інституцій: ООН, ЄС, НАТО тощо; 2) макрорівень - національний, який характеризує державу як ціле і суть її політики; 3) мезорівень, який відображає політичні процеси, що відбуваються в частинах держави - в регіонах і стосується взаємодії держави (влади) з суспільством; 4) мікрорівень, який охоплює окремі інституції: партії, профспілки, корпорації, фірми та ін.

Визначаючи роль політики в суспільному розвитку слід наголосити, що вона віддзеркалює об'єктивну потребу суспільства в саморегуляції, у підтримці згуртованості і єдності.

Безпосередньо ця роль полягає в наступному:

- з'ясування сенсу існування спільноти та визначення системи її пріоритетів;

- узгодження і збалансованість інтересів усіх її членів, визначення загальних колективних прагнень і цілей;

- вироблення прийнятних для всіх правил поведінки і життєдіяльності;

- розподіл функцій і ролей між усіма суб'єктами даної спільноти та вироблення правил, за якими відбувається цей розподіл;

- створення загальноприйнятої (загальнозрозумілої) всім мови - вербального (словесного) або символічного, здатного забезпечити ефективну взаємодію та взаєморозуміння всіх учасників спільноти.

Класифікація політики також відбувається: за суб'єктом, об'єктом, пріоритетом діяльності та іншими критеріями.

Значення та роль політики обумовлені функціями, які вона виконує в суспільстві, до яких можна віднести: інтеграційну, арбітражну, управлінську, регулятивну, раціоналізаційну, інноваційну, мобілізаційну, правозахисну, політичної соціалізації та інші, потреба в яких виникає на різних етапах суспільного розвитку.

Політика формується та реалізується в рамках політичної системи.

Тема 2. Політична система та політичні режими сучасності. Пріоритет прав та свобод людини в умовах демократичних трансформацій

Політична система: підходи до визначення сутності, поняття та структура.

Типологія та функції політичних систем.

Політичний режим: визначення та сенс поняття.

Загальна характеристика, особливості та форми тоталітарного, авторитарного та демократичного політичних режимів.

Категорія «політична система» містить в собі досить складний і комплексний зміст. У політичній науці сформувалися певні підходи до вивчення політичної системи: системний, структурно-функціональний та інформаційно-кібернетичний.

Системний підхід (Д. Істон): політична система розглядається як сукупність взаємодій, які здійснюють індивіди і які спрямовані на розподіл цінностей у суспільстві. Здійснюється такий розподіл завдяки владі, що є атрибутом суспільно-політичної системи.

Структурно-функціональний підхід (Г. Алмонд): політичну систему визначає як існуючу в усіх самостійних суспільствах систему ролей, задля інтеграції і пристосування, за допомогою застосування більш або менш законних примусів. Політична система сприймається законною, якщо підтримує порядок і багатоманітність перетворень в суспільстві.

Інформаційно-кібернетичний підхід (К. Дойч): політична система розглядається як складна мережа інформаційних потоків і комунікативних зв'язків, технологічна модель, побудована на принципі зворотного зв'язку. Цілями політичної системи є забезпечення постійного розвитку і рівноваги між інтересами всіх політичних груп. Ефективність функціонування політичної системи залежить від кількості і якості інформації.

В цілому політична система являє собою сукупність державних і громадських інституцій, норм і правил, що визначають їх взаємовідносини з приводу влади, та психологічних установок і орієнтацій індивідів щодо характеру здійснення влади в суспільстві.

Характер функціонування політичної системи обумовлюється чинним політичним режимом.

Політичний режим - сукупність засобів і методів, за допомогою яких здійснюється політична влада в державі. У політології поширені два основні підходи до визначення політичного режиму – правовий та соціологічний.

У першому випадку пояснення обґрунтовує відносини державних інститутів до правових основ власної діяльності. При соціологічному ж підході інтерпретація спирається на такі критерії як: ступінь свободи слова, відкритість політичних еліт, соціальна мобільність, статус окремої особистості.

Основними елементами політичного режиму є: політичні структури влади, методи здійснення влади, права і свободи людини, методи вироблення політичних рішень, способи врегулювання конфліктів, плюралізм, партійна система, ідеологія, форми політичної участі, легітимність і структурованість правлячої еліти.

Виокремлюють тоталітарний, авторитарний та демократичний політичні режими.

Тоталітаризм - політичний режим, при якому держава повністю підпорядковує собі всі сфери життя суспільства і окремої людини.

Авторитаризм - політичний режим, який характеризується зосередженням основних важелів влади у однієї особи або правлячої групи.

Для авторитаризму і тоталітаризму характерні висока централізація влади; одержавлення багатьох сторін суспільного життя; командно-адміністративні методи керівництва.

Але крім загальних рис є і відмінність: авторитарний політичний режим бере під контроль лише політичну, публічну сферу. Тоталітарний політичний режим бере під жорсткий контроль і приватну сферу життя, абсолютизує регулювання всіх сфер життєдіяльності людини.

Демократія - влада народу (народовладдя). Це політичний режим, при якому народ або його більшість є (вважається) носієм державної влади, при наявності різновидів демократії.

На сучасному етапі в ході демократичного транзиту акцентується увага на пріоритеті прав та свобод людини в умовах демократичних трансформацій - комплексу вдосконалення системи з орієнтацією її на людину як найвищу соціальну цінність. Такий процес тривалий, в ньому можливі як прогресивний розвиток так і регресивна соціальна динаміка суспільства, залежно від ряду факторів, а саме:

політичної ситуації, що впливає на стан демократії; структури ринкових відносин та їх спрямованості; морального клімату у

суспільстві, ступеня готовності прийняти зміни, що відбуваються; включеності людей у процес трансформації.

Функціонування різних моделей демократії забезпечує поєднання закономірностей і специфіки розвитку суспільств та держав, сприяє вдосконаленню сучасних політичних систем.

Ключові питання функціонування та трансформацій політичної системи визначаються суспільним запитом та відповідною діяльністю влади.

Тема 3. Природа та сутність політичної влади, механізми вдосконалення.

Поняття, сутність та теорії політичної влади. Структура та форми політичної влади.

Система розподілу влад та ступінь її відповідності сучасному рівню розвитку суспільства та держави.

Легальність та легітимність політичної влади. Криза легітимності політичної влади: визначення та шляхи її подолання.

У найширшому сенсі дифініція влада - це здатність і можливість здійснювати свою волю, робити визначальний вплив на діяльність, поведінку людей за допомогою будь-якого засобу - авторитету, права, насильства.

Політична влада - це реальна здатність страти чи індивіда впроваджувати свою волю в політиці і закріплювати її в правових нормах, що робить її легальною.

Існує кілька підстав утвердження і реалізації влади. Перш за все це примус, що може набувати форму фізичного насильства, але може ґрунтуватися і на законі і здійснюватися за допомогою офіційних санкцій за невиконання вимог законодавства. Другою основою влади є власність на ресурси. Третьою основою влади є добровільне підпорядкування одних осіб іншим.

Принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову забезпечує баланс інтересів і контроль у використанні і розпорядженні ресурсами суспільства.

Ефективність функціонування влади обумовлена не лише її легальністю, а в більшій мірі її легітимністю.

Легітимність політичної влади представляє собою форму підтримки, виправдання правомірності застосування влади і

здійснення (конкретної форми) правління або державою в цілому, або її окремими структурами та інститутами.

За М. Вебером виокремлюються наступні типи легітимності політичної влади:

- традиційна легітимність, що формується на основі віри людей в необхідність і неминучість підпорядкування владі, яка отримує в суспільстві (групі) статус традиції;

- раціональна (демократична) легітимність, що виникає в результаті визнання людьми справедливості тих раціональних та демократичних процедур, на основі яких формується система влади і управління;

- харизматична легітимність, що формується в результаті віри людей і визнається ними в якості політичного лідерства.

Сучасні теоретики виділяють і інші види легітимності.

З проблемою легітимності політичної влади тісно пов'язані питання вдосконалення управління та функціонування політичних інститутів.

Тема 4. Сучасні політичні інститути, політична еліта та публічне управління.

Поняття, структура та класифікація політичних інститутів.

Держава як політичний інститут: визначення, форми та функції.

Складові громадянського суспільства.

Теорії еліт (Г.Моска, В.Парето, Р.Міхельс). Поняття та типологія політичної еліти.

Теорії лідерства. Поняття та типологія політичного лідерства.

Функції політичної еліти. Функції політичного лідера.

Політичні інститути включають як інститути держави, так і інститути громадянського суспільства, представлені політичними партіями, громадськими організаціями та рухами, які мають свої політичні інтереси.

Кожен із політичних інститутів здійснює певний вид політичної діяльності, залучаючи соціальну спільноту, що спеціалізуються на реалізації політичної діяльності з управління суспільством.

Держава - організація політичної влади, що здійснює управління суспільством і забезпечує в ньому порядок і стабільність.

Основними ознаками держави є: наявність певної території,

суверенітет, широка соціальна база, монополія на легітимне насильство, публічний характер влади, наявність державної символіки тощо.

Форма держави це складне поняття, що включає форму правління, устрою та режиму.

За формою правління держави поділяються на монархії (конституційні та абсолютні) і республіки (парламентські, президентські та змішані).

Держава через свої інститути законодавчої, виконавчої та судової влади здійснює внутрішні та зовнішні функції щодо організації життєдіяльності суспільства.

До внутрішніх функцій держави відносяться: політична, правова, організаторська, економічна, соціальна, екологічна, культурна, освітня тощо. До зовнішніх функцій держави відносяться: функція забезпечення національної безпеки, функція підтримки світового порядку, функція налагодження взаємовигідного співробітництва, встановлення культурних зв'язків тощо.

За устроєм держави поділяються на прості (унітарні) та складні (федерації і конфедерації).

Громадянське суспільство – це сфера вільного самовираження громадян, представлена сукупністю недержавних об'єднань громадян зі спільними індивідуальними та груповими інтересами, які створюються добровільно і функціонують без прямого втручання держави.

В економічній сфері структурними елементами громадянського суспільства є професійні спілки, недержавні підприємства: кооперативи, товариства, акціонерні товариства, компанії, корпорації, асоціації та ін.

Соціально-політична сфера громадянського суспільства включає: родину, громадські організації і рухи, політичні партії, органи громадського самоврядування, структури механізму виявлення, формування і вираження громадської думки, а також вирішення соціальних конфліктів; недержавні засоби масової інформації.

Важливу роль в формуванні та функціонуванні політичних інститутів відіграють політичні еліти суспільства.

При цьому важливим є розуміння способу формування еліт, завдяки чому закриті еліти крові чи багатства в сучасному цивілізованому суспільстві змінили відкриті еліти, які формуються

завдяки конкурсному відбору кращих. Так макіавеллівську школу замінили представники ціннісних теорій еліт (В. Ропке, Ортега-і-Гассет й ін). Вони також вважають еліту головною конструктивною силою суспільства, однак пристосували елітарну теорію до реального життя сучасних демократичних держав. Різноманітні ціннісні концепції еліт істотно розрізняються за ступенем їхнього аристократизму, відношення до мас, демократії та ін., але їм притаманний і ряд спільних рис.

Значне місце в аналізі ролі еліт, як і в питаннях реалізації публічного управління, відводиться проблемі лідерства.

Політичний лідер - це авторитетна особистість, яка здійснює вплив на інших людей, з метою інтеграції їх діяльності для досягнення спільних політичних та інших цілей.

Політичне лідерство - це постійний і легітимний вплив індивіда, що займає владні позиції, на групу, організацію, суспільство в цілому. Існують різні теорії лідерства.

1. Теорія рис. Відповідно до цієї теорії, лідерство є феноменом, який породжується специфічними якостями лідера, наявність яких сприяє висуванню людини на лідируючі позиції.

2. Ситуаційна теорія. Прихильники цієї теорії розглядають лідера як продукт певної ситуації, підкреслюючи відносність рис, властивих йому, і припускаючи, що в якісно різних обставинах затребувані і якісно різні лідери.

3. Теорія послідовників (конституентів). Відповідно до цієї теорії, лідери - це, перш за все, виразники настроїв, інтересів, потреб тих чи інших груп інтересів.

4. Психологічна теорія. В її основі лежить концепція психоаналізу, створена З. Фрейдом. Політичне лідерство він трактував як сферу прояву пригніченого лібідо - несвідомого сексуального потягу.

Поведінка еліт та лідерів значною мірою визначає і поведінку мас, їх активність в політичних процесах.

Тема 5. Політичні процеси та політичні зміни.

Демократичний транзит.

Політичний процес: зміст поняття, ознаки та структура. політичні зміни та політичний процес: співвідношення понять.

Різновиди політичної участі у сучасній політиці.

Політична модернізація: поняття та теорії.

Реформа, революція, переворот, трансформація: сенс понять, їх взаємовідношення.

Демократичний транзит: поняття, етапи та особливості.

Категорія «політичний процес» фіксує та розкриває реальний стан політичних об'єктів, що складається як відповідно до свідомих намірів суб'єктів, так і внаслідок різноманітних стихійних впливів. У цьому сенсі політичний процес виключає абсолютну заданість чи зумовленість розвитку подій і наголошує на практичних видозмінах явищ.

У силу того, що за своїми масштабами політичний процес збігається з усією політичною сферою, деякі вчені ототожнюють його або з політикою в цілому (Р. Доуз), або з усією сукупністю акцій поведінки. Прихильники інституційного підходу пов'язують політичний процес із функціонуванням та трансформацією інститутів влади (С. Хантінгтон). Д. Істон розуміє його як сукупність реакцій політичної системи на виклики довкілля. Р. Дарендорф наголошує на динаміці суперництва груп за статуси та ресурси влади, а Дж. Мангейм та Р. Річ трактують його як складний комплекс подій, що визначає характер діяльності державних інститутів та їх вплив на державу.

Структура політичного процесу може визначатись за допомогою аналізу взаємодії між різними політичними акторами, або через виявлення динаміки цього явища. Велике значення має також з'ясування чинників, які впливають на політичний процес. Таким чином, структуру політичного процесу можна визначити як сукупність взаємодій між акторами, а також їхню логічну послідовність.

Основними акторами політичного процесу є політичні системи, політичні інститути (держава, громадянське суспільство), організовані та неорганізовані групи людей, а також індивіди.

За типологією політичні процеси можуть бути базовими і периферійними, явними і прихованими, відкритими і закритими, стабільними і перехідними. Можна також типологізувати політичні

процеси на цивілізаційній основі.

Сучасним форматом політичного процесу виступає політична модернізація.

Політична модернізація - процес переходу суспільства від традиційної політичної системи до сучасної. Методологічною основою теорії модернізації стали концепції О. Конта, Г. Спенсера, М. Вебера, Е. Дюркгейма.

Політологи консервативного спрямування (С. Хантінгтон, Х. Ліндц, Т. Цуратані та ін.) у модернізації бачать небезпеку зростання політичної участі, яке може обігнати існуючий реальний рівень підготовленості мас до неї.

Політологи ліберального спрямування (Г. Алмонд, Р. Даль, Л. Пай та ін.) вважають, що для успішної політичної модернізації необхідно широко залучати народ до діяльності інститутів представницької демократії та створювати умови для вільної конкуренції політичних еліт.

Американський політолог Р. Даль у руслі ліберального підходу висунув теорію поліархії. Він підкреслює пріоритет політичного плюралізму та здатність демократичних інститутів забезпечити узгодження інтересів груп та індивідів без втрати їхньої автономії.

Однією з основних в теорії політичної модернізації є категорія раціоналізації, оскільки вона характеризує загальносистемні властивості політичного транзиту (диференціація і оцінка діяльності політичних інститутів; національна інтеграція; соціальна мобілізація).

Успішній модернізації сприяють такі чинники: внутрішня готовність суспільства, що модернізується, до глибоких політичних реформ, які обмежують владу бюрократії та встановлюють адекватні «правила гри» для головних політичних акторів; бажання та здатність розвинених країн планети надати цій спільноті ефективну економічну та політичну допомогу.

Демократизація відбувається в рамках різних моделей демократичних переходів.

Демократизація - процес впровадження демократичних принципів у політичну систему, культуру, стиль життя.

Американський політолог С. Хантінгтон називає три моделі демократичного транзиту, які стали класичними: класична лінійна модель (Швеція, Великобританія); циклічна модель (у багатьох країнах Азії, Африки та Латинської Америки); діалектична модель (Греція, Португалія, Іспанія).

Для класичної лінійної моделі характерне поступове обмеження

монархічної влади та розширення прав парламенту та громадян країни. Для циклічної моделі характерне чергування авторитарних та демократичних форм правління. Для діалектичної моделі характерна нестабільність перехідних політичних режимів.

Американські політологи Ф. Шміттер, Г. О'Доннел вважають, що демократизація суспільства проходить три стадії: лібералізацію, демократизацію, ресоціалізацію громадян (засвоєння ними нових норм та цінностей демократії). Ця модель цінна тим, що вона вказує на можливість недемократичних альтернатив розвитку та акцентує увагу на тому, що істотною умовою та змістом одного з етапів є згода еліт та ступінь розвитку політичних культури та свідомості мас.

Тема 6. Політична свідомість і політична культура та їх роль в політичних процесах.

Сутність, структура і рівні політичної свідомості. Етапи розвитку політичної свідомості.

Політичні інтереси і політичні цінності.

Політична ідеологія: поняття та сутність. Основні ідеологічні течії.

Поняття, структура та рівні політичної культури.

Політична свідомість - це погляди і переконання суб'єктів політики щодо використання ресурсів співтовариства задля безпечного розвитку.

Зміст політичної свідомості складають політичні норми, цінності, переконання і уявлення. Цей зміст групується на трьох рівнях.

Теоретичний рівень представлений спеціально створеними концепціями, ідеями та принципами побудови політичного життя.

Емпіричний рівень виступає в формі ідей, накопичених політичними діячами в процесі практичної політичного життя.

Буденний рівень політичної свідомості - повсякденний стан громадської думки з приводу політичного життя. Інша назва цього рівня - «суспільна психологія».

Типологія політичної свідомості залежить від суб'єкта політики. Так типами політичної свідомості виступають:

індивідуальна (містить систему інформаційних, мотиваційних і ціннісних компонентів, що забезпечують пізнання особистістю

політики та участь в ній);

групова (узагальнює установки і мотиви політичної поведінки конкретних страт, еліт);

масова (висловлює громадську думку, настрої і дію мас).

Індивідуальна політична свідомість формується в процесі політичної соціалізації і виявляє здатність особистості оцінювати політику і характер установки на прояв активності в ній.

Носіями групової свідомості виступають політичні партії та інші організації. Тут свідомість представлено у вигляді програми діяльності цих організацій.

Масова політична свідомість висловлює характер знань суспільства про політичну дійсність і представлена громадською думкою.

Процес освоєння людиною політичних цінностей є безперервним і може бути обмежений тільки тривалістю її життя.

Конкурентний характер засвоєння різних цінностей і стандартів політичного життя зумовлює формування різних типів політичної соціалізації людини:

- гармонійний тип відображає нормальну, с точки зору психології, взаємодію людини і інститутів влади, раціональне і шанобливе ставлення індивіда до правопорядку.

- гегемоністський тип політичної соціалізації представлений людиною, яка негативно відноситься до всіх соціальних і політичних нормам крім тих, які домінують в "своїй" групі;

- плюралістичний тип політичної соціалізації веде до формування особистості, яка визнає правочинність інших орієнтуватися на кращі саме для них ідеї.

- конфліктний тип політичної соціалізації передбачає формування людини, що убачає мету своєї політичної участі в лояльності своїй групі і підтримці її в боротьбі з політичними супротивниками.

Активна участь особистості в політичному житті суспільства має багатопланове значення.

По-перше, через таку участь створюються умови для більш повного розкриття всіх можливостей людини, для її творчого самовираження, що, в свою чергу, складає необхідну передумову найбільш ефективного вирішення суспільних завдань.

По-друге, загальний розвиток людини як суб'єкта політики є важливою умовою тісного зв'язку політичних інститутів з громадянським суспільством, контролю за діяльністю політико-

управлінських структур з боку народу.

На основі політичної свідомості формується політична поведінка, що охоплює всі прояви людської активності в сфері політики.

Відповідно до цього в політичній поведінці прийнято виділяти:

- форми раціональних політичних дій;
- форми несвідомої політичної поведінки.

Під політичною участю розуміється участь громадян у формуванні органів влади, у визнанні легітимності влади, в формуванні політики і в контролі за її здійсненням.

Політичну участь можна класифікувати за ступенем або рівнем активності:

- форми активної участі;
- пасивні, або іммобільні, форми участі.

Інтереси різних соціальних груп знаходять своє відображення в політичній ідеології. Така ідеологія містить в собі погляди конкретної групи на дії влади, на саму владу, на політичне життя і на використання влади в своїх інтересах.

За допомогою політичної ідеології можна визначити, якою має бути державна влада, і яка політика повинна нею проводитися. Іншими словами, політична ідеологія являє собою систему ідей і понять, що відображають погляд на політичне життя певного суб'єкта.

Змістом політичної ідеології можна назвати трактування функціонування державної влади та ідеали, втілення яких поліпшило б громадський порядок і життя в країні в цілому.

Одним з головних елементів політичної свідомості є політична психологія. Під цим поняттям розуміють політичні почуття, настрої і емоції, інші психологічні компоненти політичного життя суспільства.

Політична психологія формується в повсякденному житті, утворюється в процесі взаємодії громадян з різними інститутами влади. Це відбувається на рівні буденної свідомості.

Політичний менталітет - єдина, синкретична форма усвідомлення політичної системи, яка формується в результаті осмислення політичного досвіду індивідуальною і колективною політичною свідомістю і висловлює актуальні для даного політичного колективу цінності. Ментальне усвідомлення, на відміну від раціонального, не має чітко виражених кордонів; спосіб його формування, найчастіше, занурений в несвідоме.

На базі політичної свідомості формується політична культура.

Згідно з "об'єктивним" визначенням, політична культура це історично обумовлена сукупність загальноприйнятих способів політичної взаємодії та регулюючих їх правил і норм, що відображає соціальний досвід, традиції і інтереси соціальних суб'єктів у вигляді системи фундаментальних політичних цінностей, установок і моделей поведінки.

"Евристичні" визначення зводяться до набору передбачуваних зразків політичних орієнтацій, які, в разі їх домінування, сприятимуть стабільності або правильному функціонуванню даної політичної системи.

Політична культура, як і будь-яка інша, передається від покоління до покоління; найголовнішим її виразом є політична поведінка людей. Таким чином, політична культура в якості своїх структурних елементів включає культуру політичної свідомості, культуру політичної поведінки, а також культуру функціонування політичних інститутів. Політична свідомість входить до складу політичної культури своєю "об'єктивною" стороною, як суспільна свідомість. Але в її склад входить також і "об'єктивоване" (але не психічне) "суспільне несвідоме".

Характерні риси політичної культури полягають у тому, що вона:

- фіксує стійкі, повторювані зв'язки, відносини між елементами політичного процесу, закріплює стабільне з політичного досвіду;
- є продуктом природно-історичного розвитку суспільства;
- має тотальний характер: політичні відносини пронизані політичною культурою;
- характеризує політичну свідомість і політичну поведінку основної маси населення.

Структура політичної культури може бути представлена сукупністю наступних елементів:

1) культура політичної свідомості:

- політичні уявлення та переконання;
- політичні цінності, традиції, звичаї та норми;
- політичні установки;

2) культура політичної поведінки:

- культура політичного участі;
- культура політичної діяльності;

3) культура функціонування політичних інститутів:

- культура електорального процесу;

- культура прийняття і реалізації політичних рішень;
- культура сприйняття і регулювання політичних конфліктів.

Функції політичної культури впливають з її сутності та характеризують її значення в політичній системі суспільства. Найважливішими з них є:

пізнавальна функція - формування у громадян необхідних суспільно-політичних знань, поглядів, переконань і політичної компетентності;

інтегративна функція - досягнення на базі загальноприйнятих політико-культурних цінностей згоди в рамках існуючої політичної системи і обраного суспільством політичного ладу;

комунікативна функція - встановлення зв'язку між учасниками політичного процесу по горизонталі і по вертикалі, відповідно до ієрархії політичної системи;

функція забезпечення соціального прогресу - створення умов для ефективного розвитку політичної системи та суспільства в цілому;

нормативно-регулятивна функція - формування та закріплення в суспільній свідомості необхідних політичних цінностей, установок, цілей, мотивів, норм поведінки;

виховна функція (функція політичної соціалізації) - формування особистості, громадянина.

Існують три основні групи елементів-моделей політичної культури:

1) недиференційовані (синкретичні). До них відносяться ігрові, традиційно-нормативні, міфологічні, теологічні та художні елементи-моделі, в яких знання, оцінки і норми або не диференційовані (не відокремлені) взагалі, або диференційовані (відокремлені) частково і недостатньо чітко;

2) диференційовані (аналітичні). До них відносяться раціонально-нормативні (мораль, право), оціночні та пізнавальні елементи-моделі, в яких знання, оцінки і норми, зберігаючи взаємозв'язок один з одним, досить чітко і повно диференційовані (відокремлені) один від одного;

3) інтегративні (синтетичні). До них відносяться ті чи інші програми політичної діяльності, які так чи інакше інтегрують (синтезують) в собі добре диференційовані знання оцінки і норми.

Три найбільш чистих види політичної культури:

- патріархальна (традиційна) політична культура. Вона

характерна для політично нерозвинутого середовища. У ній соціальні ролі (політичні, економічні, релігійні) ще не спеціалізувалися, не розподілилися між різними суб'єктами;

- підданська політична культура. Формується в умовах феодального суспільства, в політичній структурі якого існує явно виражена ієрархічність, підпорядкованість верхніх і нижніх «поверхів» політичної влади. Однак і сьогодні цей тип зовсім не рідкісний: він утворюється, як правило, на основі авторитарних політичних режимів.

- активістська (партисипаторна) політична культура, або культура участі. Вона відповідає суспільству, яке вже модернізується, з розвинутою і диференційованою політичною системою. Даний тип культури відрізняється високою зацікавленістю громадян в політиці.

Ступінь зрілості та узгодженості в політичній культурі певною мірою визначають вірогідність та глибину прояву політичних конфліктів.

Тема 7. Політичні конфлікти та основні технології їх розв'язання.

Політичний конфлікт: визначення та специфічні риси.

Структура та функції політичного конфлікту. Механізм розвитку конфлікту.

Типологія політичних конфліктів.

Політичне врегулювання конфлікту: основні задачі та принципи.

Політичний конфлікт - це зіткнення двох і більше суб'єктів політики, причинами якого є несумісні політичні інтереси, цілі та цінності, безпосередньо чи опосередковано пов'язані з політичною владою.

Основні параметри політичного конфлікту полягають у наступному: публічність та відкритий характер прояву протиборства сторін; загальна значимість; обумовленість владою; ідеологічний характер мотивації конфлікту; інституційна організованість суб'єктів конфлікту; "символічна" ідентифікація; конфлікт взаємних намірів сторін; наявність легітимних лідерів; правові колізії політичного конфлікту; одностороння «законність» насильства, національні та соціокультурні особливості політичного конфлікту; можливість трагічних наслідків.

Характеризуючи структуру конфлікту у його статичному уявленні слід зазначити, що описова статична структура політичного

конфлікту як "ідеальний тип" явища (за М. Вебером) включає: дві і більше протиборчі сторони (суб'єкти) конфлікту; об'єкт (предмет) конфлікту; непрямі сторони конфлікту (як імовірнісний елемент структури); третю сторону (як імовірнісний елемент структури); навколишнє соціальне середовище (політичне поле).

Кожен із названих елементів структури політичного конфлікту, у свою чергу, може бути складною системою, що включає безліч складових. Так, протиборча сторона як складна структура, може включати суб'єкт, учасників, жертву.

Функціональне призначення політичних конфліктів можна охарактеризувати наступним чином:

- виконують стабілізуючу роль і можуть призвести до дезінтеграції та дестабілізації суспільства;
- сприяють вирішенню протиріч та оновленню суспільства, а можуть спричинити загибель людей та матеріальні втрати;
- стимулюють перецінку цінностей, ідеалів; прискорюють чи уповільнюють процес становлення нових структур;
- забезпечують краще пізнання учасників конфлікту та можуть призвести до кризи чи втрати легітимності влади.

Політичні конфлікти можуть бути різними за формою та типами, але їх вирішення спрямоване на попередження політичних криз та сприяння досягненню політичної стабільності.

Тема 8. Національна, регіональна та глобальна безпека. Сучасні гібридні війни.

*Зміст поняття «безпека» в міжнародно-політичній теорії.
Суб'єктна складова міжнародної безпеки.*

Національна безпека: поняття, актуальні проблеми та сучасне застосування.

Глобальна безпека та її співвідношення з регіональною безпекою.

Гібридна війна: поняття та форми ведення.

У найширшому сенсі безпека – це стан захищеності від небезпек ключових цінностей.

Безпекою є стан життєдіяльності суспільства, його структур та інститутів, що забезпечує їх стабільність та визначеність сталого розвитку.

Міжнародна безпека – це стан відносин між державами, за якого створюються умови, необхідні для існування та функціонування держав, забезпечення їхньої повної незалежності, рівноправних відносин з іншими країнами. У той самий час міжнародну безпеку слід розглядати як політику, що сприяє створенню ефективних гарантій як окремої держави, так всього світового суспільства.

"Світова система безпеки" складається з наступних елементів:

- глобального (за умов біполярного світу, система передбачала створення механізму протистояння та стримуванні між СРСР та США. Багатополярний світ потребує нових механізмів досягнення балансу національних інтересів.);

- регіонального, який спирається на правові інститути в конкретному регіоні (у Європі основою для забезпечення безпеки є три інститути – ЄС, ОБСЄ та НАТО, хоча вони складаються із різних членів та декларують різні цілі);

- субрегіонального, які забезпечують безпеку групи країн (наприклад, Вишеградська група, Центральноєвропейська ініціатива, Чорноморське економічне співробітництво, Балтійське співробітництво);

- двосторонні домовленості, які охоплюють військові, політичні та економічні процеси, але є нижчим рівнем гарантій безпеки.

Національна безпека визначається через стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від різноманітних загроз. У понятті «національна безпека» значення слова «національна» трактується як той, що належить до тієї чи іншої держави, незалежно від того, скільки і яких націй і народностей у ній проживає. Категорія «національна безпека» передає значення об'єктів, що охороняються, точніше і ширше, додаючи до них, крім держави, особистість і суспільство. Інакше кажучи, національна безпека ототожнюється з безпекою державно-організованого суспільства, отже, безпека будь-якого соціального суб'єкта входить до змісту національної безпеки.

Регіональна безпека тлумачиться як стан відносин у регіоні, що виключає порушення миру та створення регіональних загроз безпеці народів у будь-якій формі. "Регіональна безпека" в цій низці є системою відносин між країнами тих чи інших регіонів світу, з метою суверенного визначення форм і шляхів свого економічного, політичного та культурного розвитку, відображення загроз воєнної агресії, економічних та політичних диверсій, а також втручання у їхні внутрішні справи

При порівнянні термінів «національна безпека» та «регіональна безпека» слід зазначити, що перший термін відображає стан держави всередині, а другий – стан міждержавних відносин. Обидва терміни спрямовані на інтереси, але при цьому інтереси різних суб'єктів: міжнародна безпека спрямована на міжнародних акторів, а національна безпека акцентує увагу на інтересах суб'єктів конкретної держави.

Поняття "міжнародна (глобальна) безпека" виражає стан відносин між державами, що визначається їх співпрацею, з метою підтримки миру, запобігання та усунення військової небезпеки, запобігання посяганням на існування та суверенітет держав.

"Міжнародна безпека" стає можливою, у разі виникнення єдиного глобального політичного простору. В даний час система міжнародної безпеки, що вибудовується, носить загальнопланетарний характер і здійснюється на національному, регіональному і глобальному рівнях. Але вона ще не стала досконалою і потребує суттєвих реформ.

Безпекою є стан життєдіяльності суспільства, його структур та інститутів, що забезпечує їх стабільність та визначеність сталого розвитку.

Безпека стосується різних сфер життєдіяльності. В сучасному світі значну роль відіграє безпека інформаційна.

Основна проблема у галузі побудови міжнародної інформаційної безпеки обумовлена можливістю застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з експансіоністськими цілями, що призводять до руйнування міжнародної стійкості та безпеки.

На початку 21 ст. відбулася зміна форми міждержавних конфліктів. Використовуючи ІКТ можуть здійснюватися напади та акти агресії без залучення військової сили та традиційних вторгнень на суверенні території. Дестабілізація економіки, підлив основ державного устрою, порушення нормального функціонування життєво важливої інфраструктури можливе завдяки застосуванню тактики інформаційної війни. Тому ефективна система національної та міжнародної безпеки не може існувати без розвитку систем міжнародної інформаційної безпеки, насамперед, за рахунок зниження загроз деструктивного використання ІКТ, адже це може призвести до гібридних війн.

Гібридна війна - вид ворожих дій, при якому нападаюча сторона не вдається до класичного військового вторгнення, а пригнічує свого опонента, використовуючи поєднання прихованих операцій, диверсій, кібервійни, а також підтримуючи колаборантів, що діють на території противника. Це комбінація відкритих і таємних військових дій, провокацій та диверсій у поєднанні з запереченням власної причетності, що ускладнює повноцінну відповідь.

Сучасні «гібридні» війни є не новим винаходом, а лише продовженням різних форм міждержавного протистояння, що раніше використовувалися і відрізняються: запереченням втручання; комплексним використанням усіх форм протиборства; застосуванням інноваційних технологічних можливостей реалізації тих чи інших форм дій; мережинтритою основою (що реалізує вимогу щодо підвищення ситуаційної обізнаності); економічним тиском; маніпулюванням інформацією. Однак і силова компонента залишається значною.

Приватні військові кампанії мають часте застосування у гібридних війнах, коли неможливе відкрите застосування регулярних військ. Сучасні приватні військові компанії – це складніше явище, ніж просте найманство, хоча по суті та ролі у структурі «гібридних» воєн ПВК продовжують саме силову лінію конфлікту.

Яскравим прикладом сучасної гібридної війни є агресія РФ щодо України. Протягом значного часу після набуття Україною незалежності, з боку РФ провокувались і здійснювались щодо України такі складові гібридної війни як: торгівля, енергетичні, інформаційні війни; з 2014 року це переросло в захоплення частини територій, а з 24 лютого 2022 року вилилось у повномасштабну військову агресію.

Тема 9. Світовий політичний процес, глобалізація та геополітика. Місце в них України

Світовий політичний процес: поняття, структура та особливості.

Феномен глобалізації: основні концепції та сутність. Глобалізація та національний суверенітет.

Гене́за та еволю́ція поняття «геополітика». Поняття суб'єкту та об'єкту геополітики.

Загальна характеристика та особливості геополітичних процесів в світовій політиці.

Місце України в світовому політичному процесі та системі геополітичних відносин.

Світовий політичний процес – це все різноманіття дій, які здійснюються державами або недержавними акторами на міжнародній арені, сукупність відносин та взаємодій, які складаються між ними. Сучасному світовому політичному процесу притаманні наступні особливості: зміна положення держав в геополітичному просторі здійснюється в основному в мирних формах; світовий політичний процес розвивається суперечливо; незважаючи на державно-територіальний принцип організації сучасного світу намітилася тенденція до його глобалізації, тобто відбувається поступове перетворення геополітичного простору в єдину зону, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, де, незважаючи на національні межі, поширюються ідеї та вільно пересуваються люди.

Геополітика – це наука про великі простори, глобальні політичні, економічні та інші процеси та мистецтво управління ними. Найпростіше визначення геополітики – це наука, система знань про контроль над простором.

Об'єкт геополітики в його первинному розумінні - планетарний простір, на якому відбувається протистояння моря та суходолу, що обумовлює й політичне протистояння. Предметом геополітики є взаємовідносини між геополітичними суб'єктами під час вирішення глобальних та регіональних проблем через контроль над простором.

Геополітика виникла на базі трьох наукових підходів: цивілізаційного, воєнно-стратегічного та теорій географічного детермінізму.

Геополітика, як і інші науки, про суспільство та природу, вивчає закони становлення, функціонування та розвитку політичних, соціальних, економічних, географічних, військових та інших систем. В її основі лежить закон фундаментального дуалізму, що проявляється в географічному облаштуванні планети та в історичній типології цивілізацій: в протиставленні сухопутної могутності («телурократії») та морської могутності («таласократії»).

Геополітика використовує різні методи вивчення відповідних явищ та процесів, що розроблялися в політології, політичній географії, історії, соціології. Вона відображає об'єктивні зв'язки та закономірності дійсності, що дозволяє виконувати такі функції як: гносеологічна, прогностична, управлінська, ідеологічна.

Система міжнародних відносин пройшла тривалу еволюцію формування міжнародних зобов'язань. Зокрема, це Потсдамська система - що закріплює Статус-кво держав після закінчення другої Світової Війни. Та після об'єднання Німеччини, розпаду СРСР і країн Варшавського договору міжнародні відносини набули сучасних рамок, тож формується нова система міжнародних відносин, яка ще не набула закінченої форми.

Місце України в сучасній системі міжнародних відносин також змінюється. Пріоритетними стали питання європейської інтеграції, членства в ЄС та НАТО, зростання ролі України як суб'єкта світової політики, її вплив на реформування міжнародних організацій. Цей динамічний процес не завершений, але він спирається на велику міжнародну підтримку, що певною мірою гарантує позитивний результат.

Тема 10. Процес європейської інтеграції України, його проблеми та перспективи

Зовнішня політика України: основні напрямки та перспективи розвитку. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України.

Угода про асоціацію: зміст, стан та імплементація.

Процедура вступу до ЄС: основні кроки, умови та перспективи.

Європейська інтеграція на сучасному етапі – це магістральний напрямок розвитку континенту, який визначить ситуацію як в самій Європі у третьому тисячолітті, так і її місце у світі. Україна зацікавлена стати частиною цього процесу і активно до нього залучена. Це конституційно закріплена стратегія розвитку України, яку доводиться відстоювати всіма ресурсами в важких умовах розв'язаної РФ агресивної війни проти України.

Переваги реалізації такої стратегії розвитку є абсолютно очевидними. Співпраця України з ЄС необхідна для технічного оновлення українського виробництва. Виробничі технології українських підприємств відстають від інновацій європейських країн. В Україні немає достатньо капіталу, необхідного для модернізації та створення нових сучасних підприємств, а без модернізації виробничих структур Україна не зможе вийти на сталий економічний розвиток та подолати відставання від розвинених країн. Тож треба створити стійкий і конкурентоздатний виробничо-технологічний цикл, за підтримки європейських партнерів.

Вихід на європейський ринок дозволить конкурувати з іншими

країнами та послужить поштовхом для підвищення якості та рівня продукції, що, у свою чергу, дозволить вийти на міжнародний ринок і скласти гідну конкуренцію країнам світу.

Україна може використовувати свої транзитні логістичні можливості, що сприятиме розвитку відповідних галузей промисловості, транспорту, торгівлі.

Зросте кількість робочих місць, що послужить поштовхом до підготовки кадрів, потребуючи розвитку освіти та поліпшення її якості.

Пріоритетні інтереси, пов'язані з перспективами багатостороннього розширення коопераційних та інтеграційних контактів з країнами ЄС, для України можна окреслити таким чином: країни-члени ЄС є надзвичайно великим і потужним ринком, причому прив'язка до нього та скасування взаємних обмежень у процесі торгівлі з ним здатні допомогти вирішити основні проблеми збуту продукції, що виготовляється в Україні; присутність у європейському ринковому просторі, а також міждержавне, міжурядове та міжвідомче співробітництво дають можливість Україні брати активну участь у програмах галузевого, технологічного, науково-технічного, освітньо-гуманітарного розвитку Євросоюзу; лібералізація та взаємне відкриття економічних режимів є гарантією капіталовкладень, яка зумовить приплив іноземних інвестицій до країни; офіційний європейський статус поширить на Україну вигідні для її економіки режими діяльності у торговельно-інвестиційній сфері в рамках зони вільної торгівлі з Європейським Союзом. Серед науково-технічних пріоритетів важливими у сфері співробітництва з ЄС є: розвиток мікроелектроніки та робототехніки; взаємодія у галузі біотехнологій, зокрема генної та клітинної інженерії; розвиток оптики та лазерної техніки; розробка нових матеріалів та прогресивних технологій обробки матеріалів; створення та впровадження у практику нових засобів комунікації та зв'язку; загальні дії, спрямовані на покращення енергозбереження, перехід на використання нових та відновлюваних джерел енергії.

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

28 лютого 2022 року, незважаючи на військове вторгнення Росії, Україна подала заявку на членство в ЄС.

23 червня 2022 року Європейський парламент переважною більшістю голосів ухвалив резолюцію на підтримку статусу кандидата в ЄС для України.

Виходячи з тісної економічної та військової співпраці та донорства ЄС стосовно України, питання євроінтеграції видається вирішеним. Сучасна Україна робить все можливе для того, щоб відповідати вимогам вступу: боротьба з корупцією, реформи, зміни законодавства щодо його відповідності нормам законодавства країн – членів ЄС.

Очевидно, що в умовах воєнного часу проведення багатьох реформ ускладнене, однак саме фактор війни прискорив процес інтеграції. Абсолютна більшість українського суспільства остаточно переконалась в важливості і необхідності інтеграції в економічний та безпеково-оборонний простір Європи, що гарантує сталий розвиток та незалежність України як сучасної демократичної держави.

V. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Предмет та основні категорії дисципліни «Сучасні політичні процеси». Політика як суспільне явище та специфічна діяльність (2 год.)

1. Об'єкт, предмет та категорії дисципліни «сучасні політичні процеси».
2. Сутність політики: основні теоретичні підходи (субстанціональний, інституціональний, соціологічний, телеологічний, конфліктний, консенсусний).
3. Політика: визначення, властивості та типологія.
4. Політика як специфічна діяльність.
5. Основні функції політики.

Література:

Основна: 2, 4, 9, 14.

Допоміжна: 6, 7, 11, 18, 22, 26.

Тема 2. Політична система та політичні режими сучасності. Пріоритет прав та свобод людини в умовах демократичних трансформацій (2 год.)

1. Загальна характеристика підходів до визначення сутності політичної системи (системний, структурно-функціональний, інформаційно-кібернетичний). Політична система: поняття та структура.
2. Типологія та функції політичних систем.
3. Політичний режим: визначення та сенс поняття.
4. Загальна характеристика, особливості та форми тоталітарного, авторитарного та демократичного політичних режимів.

Література:

Основна: 2, 4, 9, 14.

Допоміжна: 10, 16, 22, 26.

Тема 3. Природа та сутність політичної влади, механізми вдосконалення (2 год.)

1. Поняття, сутність та теорії політичної влади. Структура та форми політичної влади.
2. Система розподілу влад та ступінь її відповідності

сучасному рівню розвитку суспільства та держави.

3. Легальність та легітимність політичної влади. Криза легітимності політичної влади: визначення та шляхи її подолання.

Література:

Основна: 2, 4, 6, 8, 9, 14.

Допоміжна: 1, 10, 11, 22, 26.

Тема 4. Сучасні політичні інститути, політична еліта та публічне управління (2 год.)

1. Поняття, структура та класифікація політичних інститутів.
2. Держава як політичний інститут: визначення, форми та функції.
3. Теорії еліт (Г.Моска, В.Парето, Р.Міхельс). Поняття та типологія політичної еліти. Система рекрутування політичних еліт.
4. Теорії лідерства: теорія рис, теорія послідовників та ситуативна теорія. Поняття та типологія політичного лідерства.
5. Функції політичної еліти. Функції політичного лідера.

Література:

Основна: 2, 4, 6, 9, 14, 15.

Допоміжна: 10, 11, 14, 18, 22, 26.

Тема 5. Політичні процеси та політичні зміни. Демократичний транзит (2 год.)

1. Політичний процес: зміст поняття, ознаки та структура. Політичні зміни та політичний процес: співвідношення понять.
2. Різновиди політичної участі у сучасній політиці.
3. Політична модернізація: поняття та теорії.
4. Реформа, революція, переворот, трансформація: сенс понять, їх взаємовідношення.
5. Демократичний транзит: поняття, етапи та особливості.

Література:

Основна: 2, 4, 6, 9, 10, 14.

Допоміжна: 2, 3, 6, 7, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 25, 26.

Тема 6. Політична свідомість і політична культура та їх роль в політичних процесах (2 год.)

1. Сутність, структура і рівні політичної свідомості. Етапи розвитку політичної свідомості.
2. Політичні інтереси і політичні цінності.
3. Політична ідеологія: поняття та сутність. Основні ідеологічні течії.
4. Поняття, структура та рівні політичної культури.
5. Типи, моделі та функції політичної культури.

Література:

Основна: 2, 4, 9.

Допоміжна: 22, 23, 26.

Тема 7. Політичні конфлікти та основні технології їх розв'язання (2 год.)

1. Політичний конфлікт: визначення та специфічні риси.
2. Структура та функції політичного конфлікту. Механізм розвитку конфлікту.
3. Типологія політичних конфліктів.
4. Політичне врегулювання конфлікту: основні задачі та принципи.

Література:

Основна: 2, 4, 7, 9.

Допоміжна: 13, 17, 22, 26.

Тема 8. Національна, регіональна та глобальна безпека. Сучасні гібридні війни (4 год.)

1. Зміст поняття «безпека» в міжнародно-політичній теорії. Суб'єктна складова міжнародної безпеки.
2. Національна безпека: поняття, актуальні проблеми та сучасне застосування.
3. Глобальна безпека та її співвідношення з регіональною безпекою.
4. Проблеми глобальної інформаційної безпеки та інформаційної зброї.
5. Гібридна війна: поняття та форми ведення.

6. Національна, регіональна та глобальна безпеки та боротьба з тероризмом.

Література:

Основна: 3, 7, 11.

Допоміжна: 13, 17, 26.

Тема 9. Світовий політичний процес, глобалізація та геополітика. Місце в них України (2 год.)

1. Світовий політичний процес: поняття, структура та особливості.

2. Феномен глобалізації: основні концепції та сутність. Глобалізація та національний суверенітет.

3. Генеза та еволюція поняття «геополітика». Поняття суб'єкту та об'єкту геополітики.

4. Загальна характеристика та особливості геополітичних процесів в світовій політиці.

5. Місце України в світовому політичному процесі та системі геополітичних відносин.

Література:

Основна: 1, 4, 5, 9, 13, 14, 15.

Допоміжна: 4, 5, 6, 8, 17, 26, 27, 28.

Тема 10. Процес європейської інтеграції України, його проблеми та перспективи (2 год.)

1. Зовнішня політика України: основні напрямки та перспективи розвитку. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України.

2. Угода про асоціацію: зміст, стан та імплементація.

3. Процедура вступу до ЄС: основні кроки, умови та перспективи.

Література:

Основна: 1, 4, 12, 14.

Допоміжна: 9, 12, 21, 25, 26.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Предмет та основні категорії дисципліни «Сучасні політичні процеси». Політика як суспільне явище та специфічна діяльність

- 1) Розкрийте соціальну сутність і інституційний характер управління сучасними політичними процесами.
- 2) Які причини виникнення політики?
- 3) Охарактеризуйте функції політики.
- 4) Проаналізуйте та визначте особливості рівнів політики.
- 5) Назвіть основні властивості політики.

Тема 2. Політична система та політичні режими сучасності. Пріоритет прав та свобод людини в умовах демократичних трансформацій

- 1) Назвіть та дайте загальну характеристику підходів до визначення сутності політичної системи.
- 2) Охарактеризуйте політичну систему демократичного типу.
- 3) Дайте визначення понять «права людини» та «права громадянина». Назвіть основні покоління прав людини.

Тема 3. Природа та сутність політичної влади, механізми вдосконалення.

- 1) Які форми влади існують і в чому специфіка політичної влади?
- 2) Які є форми політичної влади?
- 3) Охарактеризуйте співвідношення легальності та легітимності політичної влади.
- 4) Яким чином співвідноситься поняття «політична влада» і «панування»?

Тема 4. Сучасні політичні інститути, політична еліта та публічне управління.

- 1) За яких умов виникає держава?
- 2) Дайте визначення понять «суверенітет», «внутрішній суверенітет» та «зовнішній суверенітет».
- 3) Назвіть фактори, що обумовлюють існування політичної еліти. Які функції виконують політичні еліти в суспільстві?
- 4) Які рівні можна виділити в політичній еліті сучасних

суспільств?

5) Назвіть системи рекрутування політичних еліт та визначте їх особливості.

Тема 5. Політичні процеси та політичні зміни. Демократичний транзит

1) Сформулюйте визначення політичного процесу, його структури. Які існують типи політичних процесів?

2) Назвіть найпоширеніші теорії модернізації у сучасній політичній думці.

3) Назвіть умови демократичного транзиту.

4) Які є моделі демократичного транзиту?

5) Назвіть та проаналізуйте етапи демократичного переходу за Д. Растоу.

Тема 6. Політична свідомість і політична культура та їх роль в політичних процесах.

1) Дайте характеристику політичної культури. Чи залежить політична культура суспільства від активності громадянського суспільства?

2) Які існують типології політичної культури?

3) Назвіть та охарактеризуйте основні етапи політичної соціалізації.

4) Назвіть основні соціокультурні підстави політичної активності індивіда, групи та інституту.

Тема 7. Політичні конфлікти та основні технології їх розв'язання

1) Опишіть суть політичного конфлікту.

2) У чому полягає основна функція та глобальне значення політичного конфлікту?

3) Охарактеризуйте політичні інтереси і суперечності як об'єктивні та суб'єктивні передумови виникнення конфліктів.

4) Визначте форми, моделі, типи і функції політичного конфлікту, його динаміку.

5) Охарактеризуйте засоби мінімізації виникнення соціальних ризиків в управлінні у сучасному українському суспільстві.

**Тема 8. Національна, регіональна та глобальна безпека.
Сучасні гібридні війни**

- 1) Які чинники обумовлюють динамічність системи національної безпеки?
- 2) Визначте геополітичний аспект підходу щодо забезпечення національної безпеки.
- 3) Чи може бути досягнута глобальна безпека без урахування національних інтересів різних держав?
- 4) Яким є вплив гібридних воєн на статус глобальної безпеки? У чому їх специфіка?

Тема 9. Світовий політичний процес, глобалізація та геополітика. Місце в них України

- 1) Назвіть основні категорії геополітики.
- 2) В чому полягає сутність концепції «балансу сил»?
- 3) Охарактеризуйте феномен глобалізації: основні концепції та сутність.
- 4) Як узгоджуються глобалізація та національний суверенітет?
- 5) Дайте загальну характеристику та окресліть особливості геополітичних процесів в світовій політиці.
- 6) Яке місце посідає Україна в світовому політичному процесі?
- 7) Визначте місце України в системі геополітичних відносин.

Тема 10. Процес європейської інтеграції України, його проблеми та перспективи

- 1) Проаналізуйте концепцію зовнішньої політики України: основні напрямки та перспективи розвитку.
- 2) Охарактеризуйте стратегію національної безпеки України.
- 3) Проаналізуйте Угоду про асоціацію Україна-ЄС: зміст, стан та імплементація.

VII. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Особливості взаємодії політики з іншими сферами суспільного життя.
2. Природа політичної влади та її історичні форми.
3. Джерела та типи легітимності політичної влади.
4. Система розподілу влад та ступінь її відповідності сучасному рівню розвитку суспільства та держави.
5. Політична еліта України, політичне лідерство в Україні: стан та особливості розвитку.
6. Сучасні тенденції розвитку політичного лідерства у світі та в Україні.
7. Сутність системного підходу до дослідження політичної сфери.
8. Політична стабільність та політична опозиція в політичній системі.
9. Держава як основний інститут політичної системи.
10. Суть і основні напрями здійснення реформ політичної системи в Україні.
11. Сучасний правий радикалізм. Прояви, витоки, перспективи розвитку.
12. Шляхи попередження і методи розв'язання політичних конфліктів.
13. Тероризм як чинник сучасної політики.
14. Причини та умови виникнення тероризму.
15. Типи і форми політичної свідомості.
16. Роль політичної свідомості в соціальних трансформаціях.
17. Взаємозв'язок між політичною свідомістю і правосвідомістю.
18. Політична свідомість та політична ідеологія в сучасному суспільстві.
19. Політичні переконання і політична воля.
20. Моральні і психологічні аспекти політичної свідомості.
21. Етапи, моделі і агенти політичної соціалізації.
22. Місце політичної культури в політичній системі суспільства.
23. Передумови формування концепції політичної культури Г. Алмонда та С. Верби.
24. Політична субкультура (етнічні, конфесійні, територіальні).
25. Масова і елітарна політична культура.
26. Національні моделі політичних культур: детермінанти, типи,

тенденції розвитку.

27. Взаємозв'язок політичної культури і політичної соціалізації.

28. Теоретичні проблеми світових геополітичних циклів – циклів гегемонії.

29. Місце України в сучасній системі міжнародних відносин.

30. Зовнішня політика України: основні напрямки та перспективи розвитку.

VIII. ПИТАННЯ ДЛІА ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Об'єкт та предмет дисципліни «сучасні політичні процеси».
2. Категорії дисципліни «сучасні політичні процеси».
3. Сутність політики: основні теоретичні підходи (субстанціональний, інституціональний, соціологічний, телеологічний, конфліктний, консенсуний).
4. Структура та властивості політики.
5. Форми реалізації та рівні політики.
6. Типологія політики.
7. Основні функції політики.
8. Політика як суспільне явище.
9. Політика як специфічна діяльність.
10. Політична система: поняття та структура.
11. Загальна характеристика системного підходу до визначення сутності політичної системи.
12. Загальна характеристика структурно-функціонального підходу до визначення сутності політичної системи.
13. Загальна характеристика інформаційно-кібернетичного підходу до визначення сутності політичної системи.
14. Типологія політичних систем.
15. Функції політичної системи.
16. Політичний режим: поняття та якісні характеристики.
17. Тоталітарний політичний режим: сутність та особливості.
18. Роль ідеології у тоталітарному політичному режимі.
19. Авторитаризм: визначення та суттєві риси.
20. Форми авторитаризму.
21. Демократичний політичний режим: сутність та особливості.
22. Поняття та структура політичних інститутів.
23. Класифікація політичних інститутів.
24. Держава як основний інститут політичної системи.
25. Основні теорії походження держави.
26. Держава: визначення та основні причини виникнення.
27. Ознаки та основні функції держави.
28. Форми правління: поняття та загальна характеристика.
29. Форми адміністративно-територіального устрою держави: поняття та загальна характеристика.
30. Принципи правової держави.

31. Сутність та ознаки соціальної держави.
32. Громадянське суспільство: сутність і структурні компоненти.
33. Взаємовідносини держави і громадянського суспільства за різних політичних режимів.
34. Теорії політичної влади.
35. Поняття, сутність та структура політичної влади.
36. Суб'єкти та ресурси політичної влади.
37. Легальність та легітимність політичної влади.
38. Джерела та типи легітимності політичної влади.
39. Криза легітимності політичної влади: визначення та шляхи її подолання.
40. Теорії еліт (Г.Моска, В.Парето, Р.Міхельса).
41. Поняття та типологія політичної еліти
42. Системи рекрутування політичних еліт: антрепренерська система та система гільдій.
43. Типологія та функції політичних еліт.
44. Поняття політичного лідерства. Теорії лідерства.
45. Типологія політичного лідерства.
46. Функції політичного лідера.
47. Політична еліта України, політичне лідерство в Україні: стан та особливості розвитку.
48. Політична партія: сутність, ознаки та структура.
49. Типологія політичних партій.
50. Партії в Україні: партійний спектр сучасної України.
51. Характерні риси багатопартійності в Україні.
52. Партійна система: поняття та типологія.
53. Політичний процес: визначення та структура.
54. Політичні зміни та політичний процес: співвідношення понять.
55. Різновиди політичної участі у сучасній політиці.
56. Критерії загального виборчого права. Голосування. Цензи.
57. Сутність виборчої системи і типологія виборів.
58. Виборча система сучасної України.
59. Політична модернізація: поняття та теорії.
60. Реформа, революція, переворот, трансформація: сенс понять, їх взаємовідношення.
61. Демократичний транзит: поняття, етапи та особливості.

62. Політичний конфлікт: поняття та ознаки.
63. Структура та функції політичних конфліктів.
64. Типологія політичних конфліктів.
65. Політичне врегулювання конфлікту: основні задачі та принципи.
66. Тероризм як чинник сучасної політики.
67. Причини та умови виникнення тероризму
68. Сутність, структура і рівні політичної свідомості.
69. Етапи розвитку політичної свідомості.
70. Політичні інтереси і політичні цінності.
71. Політична ідеологія: поняття, сутність.
72. Загальна характеристика основних ідеологічних течій.
73. Поняття та структура політичної культури.
74. Рівні та моделі політичної культури.
75. Типологія політичної культури.
76. Функції політичної культури.
77. Роль ЗМІ в політиці. Їх основні функції.
78. Зміст поняття «безпека» в міжнародно-політичній теорії.
79. Міжнародна безпека: поняття та суб'єктна складова.
80. Національна безпека: поняття, актуальні проблеми та сучасне застосування.
81. Глобальна безпека та її співвідношення з регіональною безпекою.
82. Проблеми глобальної інформаційної безпеки та інформаційної зброї.
83. Гібридна війна: поняття та форми ведення.
84. Національна, регіональна та глобальна безпеки та боротьба з тероризмом.
85. Глобальні проблеми сучасності та їх вплив на світову політику.
86. Світовий політичний процес: поняття та особливості.
87. Структура та суб'єкти світового політичного процесу.
88. Феномен глобалізації: основні концепції та сутність.
89. Глобалізація та національний суверенітет.
90. Генеза та еволюція поняття «геополітика».
91. Поняття суб'єкту та об'єкту геополітики.
92. Загальна характеристика та особливості геополітичних процесів в світовій політиці.
93. Місце України в світовому політичному процесі
94. Місце України в системі геополітичних відносин.

95. Зовнішня політика України: основні напрямки та перспективи розвитку.
96. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України.
97. Європейська та євроатлантична інтеграція як інструмент зміцнення України.
98. Угода про асоціацію Україна-ЄС: зміст, стан та імплементація.
99. Процедура вступу до ЄС: основні кроки та умови.
100. Перспективи вступу України до ЄС та НАТО.

IX. ЗРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Засоби впливу на внутрішній світ, ціннісні орієнтації та норми поведінки людини складають ресурси влади, що отримали назву

- a) утилітарні
- b) примусові
- c) культурні
- d) нормативні

2. В якій з позицій перераховані джерела політичної влади?

a) легітимність, дієвість, терпимість, самокритичність, передбачливість, реальність, твердість;
b) право, авторитет, примус, переконання, популізм;
c) панування, керівництво, контроль, організація, координація;
d) сила, багатство, престиж, статус, організація, знання, інформація, авторитет.

3. В якому з формулювань найбільш повно і точно відображено сучасне розуміння політичної системи суспільства?

a) сукупність форм і методів здійснення політичної влади, що відображає рівень політичної свободи в суспільстві, характер взаємин держави і народу.

b) єдиний, цілісний організм, що забезпечує взаємодію соціальних сил і політичних інститутів у формуванні, організації функціонування і вдосконалення механізму політичної влади в інтересах тих, чи інших соціальних груп, утворень, суспільства в цілому.

c) сукупність державних інститутів, політичних партій та інших суспільно-політичних об'єднань, що беруть участь у здійсненні політичної влади.

d) політична організація суспільства, його інституційна структура.

4. Що є головною спонукальною силою участі особистості, соціальних груп і їх утворень в політиці?

- a) емоції, почуття, переживання.
- b) цінності, ідеали, переконання.
- c) потреби, інтереси.
- d) програми, платформи, декларації.

5. Яке з формулювань найбільш точно відповідає поняттю «правляча політична еліта»?

- a) правлячий клас суспільства.

- b) найбільш активні учасники політичного процесу.
- c) привілейована соціальна група в структурі політичної влади, що має право приймати і реалізовувати відповідальні політичні рішення.
- d) лідери політичних партій, виборчих блоків і політичних рухів.

6. Політична соціалізація може бути визначена як:

- a) розвиток політичних інститутів суспільства.
- b) процес засвоєння особистістю, соціальною групою політичного досвіду, формування їх політичної орієнтації і поглядів на навколишній світ.
- c) внутрішня взаємодія, що виникає між людьми зі схожими політичними переконаннями.
- d) пропаганда і агітація з метою завоювання голосів виборців.

7. Закони, політичні традиції включені в підсистему політичної системи

- a) нормативну
- b) культурну
- c) ідеологічну
- d) інституційну

8. Основна заслуга в розробці концепції політичної культури належить

- a) Алмонду
- b) Вербі
- c) Гердеру
- d) Паю

9. Виключне право на видання законів належить владі

- a) політичній
- b) військовій
- c) державній
- d) партійній

10. У чому полягає сутність легітимності політичної влади?

- a) визнання законності і підтримка влади більшістю населення, відсутність опору їй з боку основної частини громадян.
- b) легальність державної влади;
- c) гармонійна єдність і ефективність функціонування всіх владних інститутів;
- d) активна участь народу в політичному житті;

11. Який з перерахованих компонентів не включений в політичну систему?

- a) ідеологічний
- b) інституційний
- c) регулятивний
- d) економічний
- e) функціональний
- f) комунікативний

12. Які типи політичної культури виділили в своїй класифікації Г. Алмонд і С. Верба.

- a) запозичений
- b) змішаний
- c) патріархальний
- d) активістський
- e) підданський

Ключі до тестових завдань:

№ Питання	Вірна відповідь	№ Питання	Вірна відповідь
1	D	8	a
2	D	9	c
3	A	10	a
4	A	11	d
5	C	12	c, d, e
6	B		
7	A		

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА:

1. Бжезінський Зб. Велика шахівниця ; пер. Олена Фешовець. Харків : Фабула, 2018. 288 с.
2. Герасимчук Т.Ф., Киридон А.М., Троян С.С. Загальна теорія політики: Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Кондор», 2017. 226 с. URL : https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/31677/1/10_Troyan_Teorija_politik_i.pdf
3. Глобальна та національна безпека: підруч. /за загал. ред. Г.П. Ситника]. К: НАДУ, 2016. 764 с.
4. Кормич Л. І., Польовий М. А. Світовий політичний процес: глобальний та національний вимір: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2017. 240 с.
5. Міжнародні відносини та світова політика: підручник : рекомендовано МОН України / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; за ред. В. А. Манжоли. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2014. 663 с.
6. Новакова О.В., Пашина Н.П. Політичні процеси та політичні відносини. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. 398 с. URL : https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1091/1/NP_polit_pr_otsepsy.pdf
7. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
8. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами: Монографія / За заг. ред. Ф.М. Рудича. К.: ППіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2016. 488 с.
9. Сучасна політична лексика: навч. енциклопед. Словник-довідник/[І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Н.М. Хоми. Львів: «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
10. Сучасні суспільно-політичні процеси у світі та Україні : монографія. Т. Л. Нагорняк та ін. Вінниця : ТВОРИ, 2019. 225 с.
11. Ткачук Т. Ю. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України: правовий вимір: моногр. К. : ВД «АртЕк», 2018. 422 с.
12. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь. Київ: НАН України, 2016. 284 с.

13. Club of Rome: official page. URL: <https://www.clubofrome.org>.

14. Democratic transit in terms of security and development: Ukrainian and foreign experience: collective monograph / ed. by L.I. Kormych, Lviv-Toruń: Liha-Pres, 2019. 296 p.

15. State and Law in the Context of Globalization: Realities and Prospects. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2019. 176 p.

ДОПОМІЖНА:

1. Амельченко Н., Шейко Ю. Співвідношення влади, примусу та насильства в сучасних теоріях влади. Наукові записки. Політичні науки. Том 95. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3987/Amelchenko_Spivvidnoshennia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

2. Бевз Т. Політичний процес в Україні: традиції й інновації політичної модернізації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2011. Вип. 6. С. 25-39. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_politychnyi.pdf

3. Вонсович С.Г. Вектори трактування політичного процесу в політичній науці. *Науковий журнал «Politicus»*. 2021. №5. С. 7-12. URL: http://politicus.od.ua/5_2021/1.pdf

4. Геополітика: енциклопедія: / за ред. Є.М. Суліми. К.: Знання України, 2013. 920 с.

5. Голянич М. Ю. Футурологія. Філософія майбуття: монографія. Івано-Франківськ: Вид-во «Лілея-НВ», 2017. 540 с.

6. Герасіна Л. М. Світовий політичний процес: концептуальний аспект і реальна політика URL : <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11853/1/Gerasina.pdf>

7. Герасіна, Л. М. Методологія і праксеологія досліджень політичних процесів. *Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2017. Вип.2(33), 16–28. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/109664>

8. Зайцева М. В. Концепції впливу глобалізації на міжнародні відносини. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. № 9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2670/2374.

9. Ідея Європи в суспільному дискурсі сучасної України: монографія / від. ред. Ігор Соляр, упоряд. Олег Муравський, Мих айло Романюк; Національна академія наук України, Інститут

українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 312 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Ideia_Yevropy_v_suspilnomu_dyskursi_suchasnoi_Ukrainy_monohrafiia.pdf?

10. Історія українських та зарубіжних політичних вчень: навч. посіб. / Т. В. Гончарук-Чолач, В. Я. Томахів. Київ: Видавництво Ліра-К. 2020. 228 с.

11. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право. У двох частинах: Навч. посібник. Київ: Правова єдність, 2015. 416 с. <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10637>

12. Кормич Л. І., Кормич А. І. Євроінтеграційна стратегія сучасної України: фактори впливу та проблеми реалізації. *Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць*. 2018. Вип. 61, С. 95 – 106.

13. Кормич Л.І., Кормич А. І. Новий формат загроз міжнародного тероризму: час мереж та технологій. *Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць*. 2019. Вип. 63. С. 6 - 19.

14. Кормич Л.І., Краснопольська Т. М. Тектоніка сучасної демократії: навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2021. 70 с.

15. Милосердна І.М. Моделі демократичних перетворень в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: регіональний вимір. *Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць*. 2018. Вип. С. 67-76.

16. Назаренко О. Політична система суспільства: сутність, основні риси, функції. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Юридичні науки*. 2012. Вип. 94. С. 86-89.

17. Недбай В. В. Світова політика сучасності : навч. посіб. для студентів ВНЗ, що навчаються за спеціальністю «Міжнародні відносини». Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв : Швець В. Д., 2015. 237 с

18. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні: навчальний посібник. НАН України, ін-т політ. і етнонац. Дослід. ім І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2011. 183 с.

19. Пехник А.В., Кройтор А.В., Завгородня Ю.В. Теорія ризику: історія та сучасні підходи. *Актуальні проблеми політики. Зб. наук. праць*. 2019. Вип. 63. С.33-47.

20. Політичне поле України у ситуації суспільної кризи: влада, опозиція, політичні партії, громадські організації / за ред. О.М. Майбороди. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. 264 с.

21. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 704 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/politychnyi_protse_u_nezalezni_ukraini.pdf
22. Політологія: наука про політику /М. І. Горлач, В. Г. Кремень. К.: Центр учбової літератури, 2013. 840 с.
23. Рудакевич О. Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 352 с. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/546/1/Рудакевич%20О.%C2%A0М.%20Політична%20культура.%20монограф.pdf>
24. Становлення і розвиток системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України; за заг. ред. В. Г. Пилипчака: монографія. К. : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 272 с.
25. Сучасний стан і основні тенденції суспільно-політичного розвитку України. К.: Razumkov centre. 2021. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_polit_perspektiv_ua.pdf
26. Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри : *матер. II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 29 квітня 2022 р.* Одеса. 151 с. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/17452>
27. Теленко О. М. Проблема наукової інтерпретації поняття «світова політика». *Грані*. 2015. № 9. С. 16–21. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268616889.pdf>
28. Heywood A. Global politics. New York : Palgrave Macmillan, 2011. 560 p. URL: <https://peda.net/jao/lyseo/isac/ias/global-politics/ahgp/the-whole-book:file/download/e7ab471d24086998cb255025c53dc75c3c92ed9c/Andrew-HeywoodGlobal-Politics%20%28kopio%29.pdf>

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ :

- Верховна Рада України – www.rada.gov.ua eNUOLAIR
 репозитарій (архів) НУ «ОЮА» - <http://dspace.onua.edu.ua>
 Наукова періодика України. Сторінка відкритого доступу
 Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського -
<http://www.nbuv.gov.ua/portal/>
 Національний інститут стратегічних досліджень -
<http://www.niss.gov.ua/>

ЗМІСТ:

I. Вступ	3
II. Загальні методичні рекомендації щодо вивчення курсу	5
III. Тематичний план навчальної дисципліни	9
IV. Програма навчального курсу	10
V. Плани практичних занять	35
VI. Завдання для самостійної роботи	39
VII. Тематика рефератів	42
VIII. Питання для перевірки знань з курсу	44
IX. Зразки тестових завдань	48
X. Список рекомендованої літератури	51

Навчальне видання

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Укладачі:

*Кормич Людмила Іванівна
Милосердна Ірина Михайлівна
Прохоренко Аліна Марленівна*

Електронне видання

В авторській редакції

Ум-друк. арк. 3,36.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com